

Андрій Красівський (нар. 1934 р.), крім традиційних «Орлів», створив тематичні композиції «Косар» (1965), «Робітники» (1970), «Радянський прикордонник» (1973), «Комсомолец» (1980), «Лисичка і журавель» тощо.

Серед народних майстрів, які переїхали по війні на Україну з села Балутянки, значного розвитку досяг талант Василя Шалайди (1922—1978). Відомий як майстер плоскої різьби, він не повторював відомих уже форм, не копіював інших, а постійно створював власні. Це — «Листки явора» (1956), «Букет квітів Тарасові Шевченку» (1961), декоративна таріль з портретом Т. Шевченка (1964) тощо. В 50-х роках, поруч з традиційною плоскою різьбою, він засвоїв техніку круглої різьби, збагатив і розширив тематику. В. Шалайда не обмежувався фігурками птахів і тварин, а вдавався до сцен з життя тварин, причому вмів передати найбільш захоплюючу мить події, наділити персонажів особливою динамікою руху, що надавало сюжетові гостроти («Материнство», «Лисичка з півнем», «Коні», «Зубр» та інше). Зенітом його творчості стала скульптурно-портретна різьба. Це — портрети Карла Маркса, В. І. Леніна, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Островського.

З інших народних митців помітний успіх здобув Гарасим Боляк (1913—1982), а також Микола Долинський (нар. 1938 р.) — майстер з особливим власним «почерком». Крім традиційних форм він створив винятково цінні скульптурні вироби «Олені», «Орел зі здобиччю», «Іжачки», «Коза з козенятами», із Шевченкіани — «Наука в дяка», «У бур'янах».

До числа кращих народних різьбярів належать брати Кищак. Василь Кищак (1930—1962) крім традиційних тарілів, орлів, скриньок, створив ряд тематичних скульптур — «Лань» (1951), «Ведмідь», «Голуб миру» (1957), «Боротьба ведмеда з диким кабаном» (1958), «Боротьба турів» тощо. Степан Кищак (нар. 1928 р.) теж крім традиційної плоскої різьби є автором цікавих робіт «Жінка з яблуками», «Цапики на кладці», «Гніздо яструба», «Ведмідь-рибалка», «Лісова казка», «Малий Тарас з чумаками».

Як бачимо, народні промисли обробки дерева і каменю в лемків для виробництва предметів побуту, дрібних знарядь сільськогосподарського виробництва занепали закономірно. Зате значного розвитку здобуло в умовах соціалізму народне мистецтво лемків — різьблення з дерева і каменю творів, що приносять людям естетичне задоволення і радість.

Львів

І. Д. КРАСОВСЬКИЙ

ДО ІСТОРІЇ ПЕРЕБУВАННЯ М. М. МИКЛУХО-МАКЛЯ НА УКРАЇНІ

12 квітня 1886 року в Одеський порт увійшов пароплав «Цесаревич», який слідував рейсом з Олександрії. На ньому повертався в Росію і всесвітньовідомий мандрівник М. М. Миклухо-Маклай, сповнений шляхетних надій і планів. Його багаж складали цінні етнографічні й зоологічні колекції, які частково зберігалися в Австралії; Микола Миколайович узяв їх зі складу в Батавії під час одноденної стоянки корабля¹. Але найціннішим для вченого був вантаж іншого характеру — шоденники й матеріали мандрівок, які дослідник планував найближчим часом підготувати до друку російською та англійською мовами. Важливе місце в планах Миклухо-Макля відводилося і боротьбі за

¹ Миклухо-Маклай Н. Н. Один день в пути (Из дневника) // Книжки «Недели», 1887, № 3.— С. 1—25.

права папуасів Берега Маклая, де за допомогою Росії він сподівався створити російську колонію. Одначе про цей проект він до приїзду в Петербург мовчав. Приїхав же він у місто над Невою лише через два місяці, 10 червня 1886 р.

Чим були наповнені перші два місяці перебування на батьківщині, біографам Миклухо-Маклая в загальних рисах відомо — відправка колекцій до Петербурга, аудієнція в імператора Олександра III у Лівадії з приводу створення російської колонії в Океанії, поїздка через Київ до рідних у Малин. І все ж, як не дивно, історія перебування Миклухо-Маклая на Україні вивчена менше, ніж його далекі мандрівки. Московським та ленінградським дослідникам невідома навіть точна дата його повернення в Росію, час відвідин Києва, деякі обставини цієї поїздки, особи, з якими зустрічався мандрівник. Згаданий період майже не висвітлено і в змістовній праці О. Г. Грум-Гржимайла². Винятком є українські видання. Перебуванню М. М. Миклухо-Маклая на Україні було присвячено статтю в журналі «Народна творчість та етнографія»³. Останнім часом стали відомими ще деякі факти з цих поїздок вченого.

Нині незаперечним є те, що Миклухо-Маклай «належить до числа тих діячів науки і культури, про яких нам важливо й цікаво знати якомога більше і точніше»⁴. Цінні не лише наслідки його наукових мандрівок, але й різнобічні свідчення діяльності вченого, коло наукових і дружніх зв'язків, відгуки про нього сучасників — «усе це належить історії і заслуговує найпристраснішої уваги»⁵. Ретельне вивчення місцевої і центральної дореволюційної преси дозволяє частково поповнити прогалини в біографії Миклухо-Маклая, уточнити деякі факти і виявити нові, зокрема повернути в науковий обіг призабуті листи мандрівника. Все це допоможе детальніше довідатися про невідомі досі плани, різноманітні контакти, побачити Миклухо-Маклая очима сучасників і уважніше подивитися на події тих, уже віддалених століттям днів.

Отже, 12 квітня⁶ Миклухо-Маклай ступив на рідну землю. Його багаж у той же день був перевезений з «Цесаревича» в пакгауз. Спочатку він сподівався побути в Одесі три дні, про що й написав братові Сергію з дороги⁷, але так склалися обставини, що він виїхав з Одеси лише через 20 днів. 13 квітня, в неділю, почалися великодні свята, і, очевидно, підготовку багажа до відправки в Петербург довелося відкласти на декілька днів. Відомо, що його оглядав виконуючий обов'язки керуючого одеською таможною лише через два дні — 15 квітня⁸. Газети повідомили, що попервах Миклухо-Маклай хотів розмістити привезені ним колекції в Географічному товаристві, але там йому відмовили за відсутністю приміщення, і він вів переговори з Академією наук⁹. У ці дні, як відзначали газети, Миклухо-Маклай «власноруч перекладає деякі банки, запаковує і забиває в дерев'яні ящики»¹⁰, переговори з адміністрацією південно-західної залізниці про відправку 22 ящиків багажу до Петербурга прямим потягом без перегрузки

² Див.: Грум Гржимайло А. Г. Н. Н. Миклухо-Маклай на фоне современной ему эпохи (Путешествия, труды, русское географическое общество и печать в 1869—1888 гг.) // Изв. гос. геогр. о-ва.— 1939.— Т. 71, вып. 1—2.— С. 43—159.

³ Див.: Скуратівський В. Т. Миклухо-Маклай на Україні // Нар. творчість та етнографія.— 1978, № 2.— С. 66—72.

⁴ Путилов Б. Н. Николай Николаевич Миклухо-Маклай. Страницы биографии.— М., 1981.— С. 5.

⁵ Там же.

⁶ Приезд Миклухи-Маклая // Одесский вестник, 1886, 13 апр.— С. 3. Усі дати подаються за старим стилем.

⁷ Див.: Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. Т. 4.— М.— Л., 1953.— С. 287.

⁸ Одесские новости, 1886, 17 апр.— С. 2.

⁹ Пребывание в Одессе г. Миклухи-Маклая // Новороссийский телеграф, 1886, 17 апр.— С. 2; Новости и биржевая газета, 1886, 22 апр.— С. 3.

¹⁰ Там же.

В. І. Тихий. Портрет М. М. Миклухо-Маклая.
Туш, перо. Київ, 1987.

дорогою»¹¹. Крім того, він розпочинає пошуки іншої своєї колекції, відправленої кілька років тому з Австралії в Росію через Японію¹². В Одесі Миклухо-Маклай, очевидно, довідується, що Олександр III нещодавно прибув у Крим, а відтак плани його змінюються — він «отримує дозвіл приїхати в Ливадію для зустрічі з імператором і, тимчасово залишивши клопоти багажні, 17 квітня виїздить на пароплаві «Пушкін» до Ялти»¹³. По шляху 18 квітня пароплав заходить у Севастополь, звідки попутники Миклухо-Маклая сповіщають до Петербурга, що «ніколи не забудуть цієї поїздки, яка принесла пасажирам і задоволення і користь. Навколо п. Миклухо-Маклая можна було бачити, майже на всьому шляху, тісний гурток людей, яким учений без втоми і з величезним задоволенням розповідав, про країни і людей, серед яких він жив останнім часом»¹⁴. Одним з найбільш зацікавлених слухачів виявився румунський військовий міністр генерал Ангелеску, який тим же пароплавом направлявся в Ливадію. Протягом усієї мандрівки він не відходив од оповідника і розмовляв з ним «жвавіше від інших»¹⁵. Попутників Миклухо-Маклая здивувало, як важко після перебування в тропіках він переносив весняну кримську погоду — весь день сидів, закутавшись у плед. «Незважаючи на енергію, яка так рельєфно відчувається і в голосі, і, зокрема, в погляді г. Миклухо-Маклая, — повідомляв кореспондент, — на вигляд він здавався надто виснаженим фізично»¹⁶.

Із повідомлень «Московского листка» дізнаємося, що 18 квітня мандрівник прибув до Ялти і «зупинився у завідувача маетку Ливадія полковника Плева»¹⁷. 20 квітня він був відрекомендований імператорові¹⁸; декількома днями пізніше відбулася повторна зустріч¹⁹. Під час цих зустрічей мова йшла про плани мандрівника стосовно Берега Маклая²⁰, йому також пощастило взяти дозвіл в імператора на відтранспортування колекції до Петербурга безкоштовно на «царському поїзді»²¹. Це було надзвичайно важливо для Миклухо-Маклая, оскільки він не мав грошей навіть дістатися з Одеси до Києва²².

Точної дати повернення мандрівника із Ялти в Одесу не встанов-

¹¹ Одесские новости, 1886, 17 апр.— С. 2.

¹² Там же.

¹³ Поездка г. Миклухи-Маклая // Одесский листок, 1886, 18 апр.— С. 2.

¹⁴ Новости и биржевая газета, 1886, 28 апр.— С. 3; там же // Одесский листок, 1886, 2 мая.— С. 2.

¹⁵ Новости и биржевая газета, 1886, 28 апр.— С. 3.

¹⁶ Там же; Одесский листок, 1886, 2 мая.— С. 2.

¹⁷ Московский листок, 1886, 28 апр.— С. 2; Новороссийский телеграф, 1886, 1 мая.— С. 1.

¹⁸ Див.: Правительственный вестник. 1886, 23 апр.— С. 1. Це повідомлення невдовзі передрукувала переважна більшість газет.

¹⁹ Див.: Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч.— Т. 4.— М.— Л., 1953.— С. 288.

²⁰ Детальніше див.: Путилов Б. Н. Н. Миклухо-Маклай. Путешественник, ученый, гуманист.— М., 1985.— С. 210—211.

²¹ Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. Т. 4.— С. 289.

²² Там же, с. 287.

лено. Сталося це, очевидно, 27 квітня, як він і планував²³. Цього разу Миклухо-Маклаєві пощастило відшукати в Одесі багаж, відправлений ним раніше в Росію через Нагасакі, що, як з'ясувалося, зберігався в пакгаузі добровільного флоту 2 роки²⁴. 29 квітня увесь багаж (30 ящиків) був перевезений з карантинного порту в Практичну гавань²⁵, а наступного дня — 30 квітня Миклухо-Маклай «на терміновому пароплаві «Аргонавт» приїхав до Миколаєва, «щоб власноруч здати на залізницю ... величезні колекції різних винятковостей»²⁶, оскільки саме з Миколаєва відходив до Петербурга поїзд з речами царської родини. Першого травня на тому ж таки «Аргонавті» він знову повернувся до Одеси.

Відзначимо ще один маловідомий факт. Під час перебування в Одесі мандрівник зустрівся з І. І. Мечниковим, який тут організував бактерологічну станцію²⁷.

Репортер «Одесского вестника» 2 травня повідомив, що «п. Миклухо-Маклай виїздить завтра вечірнім поїздом до Петербурга»²⁸. Однак виїхав учений, очевидно, на день раніше, і не в Петербург, а, як і планував, у Малин, зробивши при цьому зупинку в Києві. Як відомо, неподалік од Малина (Радомишльський повіт Київської губернії) знаходився маєток його матері — Катерини Семенівни Миклухи, який вона придбала 1873 року. У Малині постійно мешкала родина старшого брата — Сергія Миколайовича Миклухи, — що обіймав посаду мирового судді.

Миклухо-Маклай, очевидно, збирався побувати в Малині ще під час приїзду в Росію 1882 р. Зокрема, газета «Киевлянин» в жовтні 1882 р. повідомила: «Нині гостює в Петербурзі і днями має приїхати до Києва славетний вчений-андрівник, яким може пишатися Росія, М. М. Миклухо-Маклай»²⁹. Про можливу поїздку до Києва (щоб відвезти туди матір) у ці дні писав і сам Миклухо-Маклай братові Михайлу³⁰. І все ж, ця поїздка тоді, очевидно, не відбулася, оскільки будь-яких відомостей про його перебування на Україні восени 1882 р. в київських газетах більше не з'явилось. 28 листопада того ж року Микола Миколайович залишив Петербург і вирушив у Західну Європу.

І ось нарешті бажання мандрівника здійснилися, щоправда, більш як через три роки. 6 травня 1886 р. київська газета «Зоря» інформувала своїх читачів: «3-го травня в Київ приїхав... Миклухо-Маклай. Пробув у Києві 2 дні, він вчора відправився навідати свого брата, мирського суддю, в м. Малині...»³¹. Таким чином, від'їзд Миклухо-Маклая з Києва припав на 5 травня. Чим же були наповнені ці декілька днів, — ще донедавна залишалося для загалу майже невідомим, хоч окремі матеріали вже з'явилися³². Вчений оглянув визначні історичні пам'ятки міста, побував у музеї анатомічного театру. Тут особливу увагу він звернув на «значну колекцію препаратів мозку, яку підготував професор В. А. Беєв»³³.

У ці ж дні відбулася зустріч мандрівника з М. П. Авенаріусом³⁴. Оскільки його ім'я майже не згадувалося біографами Миклухо-Маклая,

²³ Там же, с. 289.

²⁴ Одесский вестник, 1886, 1 мая.— С. 2.

²⁵ Одесский листок, 1886, 1 мая.— С. 2.

²⁶ Южанин (Миколаїв), 1886, 1 мая.— С. 2.

²⁷ Див.: Бардах Я. Ю. Воспоминания об И. И. Мечникове // Врачебное дело, 1925, № 15—17, стовпч. 1200. Хоч Бардах і не датує зустріч, але зіставляючи переїзди вчених, можна стверджувати, що відбулася вона якраз у квітні 1886 р. Див.: Говор Е. В. Н. Н. Миклухо-Маклай в воспоминаниях современников (Забутые страницы) // Сов. этнография.— 1986, № 2.— С. 116.

²⁸ Одесский вестник, 1886, 2 мая.— С. 3.

²⁹ Н. Н. Миклуха-Маклай // Киевлянин, 1882, 17 окт.— С. 1.

³⁰ Див.: Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. Т. 4.— С. 231.

³¹ Зоря, 1886, 6 мая.— С. 2.

³² Див.: Скуратівський В. Київські адреси Миклухо-Маклая // Прапор комунізму, 1984, 23 серп.

³³ Н. Н. Миклухо-Маклай // Киевлянин, 1886, 21 мая.— С. 2.

³⁴ Там же.

варто детальніше зупинитися на цій незвичайній особі. Михайло Петрович Авенаріус (1835—1895) походив з відомої обрусілої сім'ї Авенаріусів, яка зробила певний внесок у розвиток російської науки і культури. У 1854—58 роках він навчався на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету, згодом працював старшим вчителем математики у Другій Санкт-Петербурзькій гімназії³⁵, де в 1859—1863 роках у IV—VI класах навчався і Миклухо-Маклай. Очевидно, молодий вчитель залишив слід у душі допитливого і вразливого Миколи Миклухи. На час зустрічі в 1886 р. М. П. Авенаріус був уже відомим вченим, професором Київського університету, членом-кореспондентом Академії наук, який досяг значних успіхів у вивченні термоелектричних явищ. Разом з тим деякі факти наводять на думку, що їх попередні контакти не обмежувалися лише гімназичними стінами. Як відомо, у березні 1864 р. Миклухо-Маклай виїхав до Німеччини і навчався в Гейдельберзькому університеті на філософському факультеті. Але й Авенаріус, який з 1862 р. перебував у закордонному від'їзді, літній сезон 1864 р. також провів у Гейдельберзі, «щоб прослухати курс лекцій у Кірхгофа і взяти участь у керованому ним практикумі»³⁶. Миклухо-Маклай також називав Кірхгофа серед своїх гейдельберзьких учителів³⁷.

Цілком ймовірно, що вже тоді, влітку 1864 р., вони зустрілися в далекому Гейдельберзі не як учитель і учень, а як колеги по науковій роботі. Крім того, Авенаріус приїздив до Гейдельберга влітку 1865 р., а через чотири роки брав участь у Другому з'їзді природознавців у Москві³⁸, на якому виступав і Миклухо-Маклай.

У своїх спогадах сучасники відзначають, що Авенаріус у багатьох випадках був близький за характером до Миклухо-Маклая: «Це була людина м'якого і водночас прямого характеру; він ніколи не кривив душею, говорив і діяв завжди за власним переконанням, і на його слово можна було покластися. До науки і професорських обов'язків ставився з шанобливістю, як до справи святої... Вибачливий без поблажок, він умів жаліти молоде самолюбство, заохочувати обдарованого і підтримати слабкого»³⁹. Не дивно, що пам'ять про цю людину — одного з перших своїх учителів — Миклухо-Маклай зберігав майже чверть століття.

З інших повідомлень про ці короткі відвідини Києва славетним мандрівником відзначимо, що члени будинку «Працелюбність» вирішили попросити г. Миклухо-Маклая виступити з публічною лекцією про його мандрівки на користь суспільства»⁴⁰. Однак таких лекцій він, очевидно, не читав, принаймні про це не згадувалося у газетній хроніці. Відомо лише, що будучи в Києві, він приймав відвідувачів і «розповідав чимало цікавих особливостей про далекі країни, які він відвідав»⁴¹. Серед них був і репортер «Киевлянина», який потім повідомив читачам деякі факти, наведені Миклухо-Маклаєм. Це, зокрема, плани подальших мандрівок. Вчений передбачав до листопада 1886 р. завершити видання своїх праць, потім виїхати до Лондона, звідти — до Сполучених Штатів, Тихоокеанською залізницею перетнути Америку і з Сан-Франціска на пароплаві вирушити в Австралію. Розповіді Миклухо-Маклая «підтверджують, яке хибне розуміння існує в Європі про австралійське життя, тамтешні звичаї тощо, — повідомляла газета. — Нас особливо вражає надмірна дорожнеча австралійських міст... Дуже характерна й така обставина: незважаючи на те, що в австра-

³⁵ Див.: Историческая записка 75-летия С.-Петербургской второй гимназии. Ч. 2. / Сост. А. В. Курганович.— СПб., 1894.— С. 261.

³⁶ Русаков В. П. Киевский физик Михаил Петрович Авенариус // Труды Ин-та истории естествознания и техники АН СССР.— М., 1955, т. 5.

³⁷ Див.: Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. Т. 4.— С. 428.

³⁸ Див.: Столетов А. Г. Собр. соч. Т. 2.— М.— Л., 1941.— С. 421, 426.

³⁹ Там же, с. 426.

⁴⁰ Киевлянин, 1886, 4 мая.— С. 3.

⁴¹ Киевлянин, 1886, 21 мая.— С. 2.

лійських колоніях майже не існує науки, на вчених дивляться з великою повагою. Слова «з науковою метою» долають усі перепони. Завдяки такій прихильності, М. М. Миклухо-Маклай щорічно отримував безкоштовні квитки для проїзду на всіх австралійських залізницях і пароплавах»⁴². Далі повідомлялося, що вчений і його колекції були перетранспортовані із Сіднея до Порт-Саїда безкоштовно. Крім того, газета подала коротку біографію мандрівника.

Миклухо-Маклай, який у цей час вже був у Малині, невдовзі відгукнувся на газетне повідомлення. Зробити це змусив той факт, що «Киевлянин» (до речі, газета ця повсякчас відзначалася відвертим монархістсько-шовіністським ухилом, але ми змушені цитувати її лише тому, що в інших періодичних виданнях не вдалося відшукати повідомлень про перебування Миклухо-Маклая в Києві) певною мірою перекрутив факти. 24 травня газета вимушена була надрукувати «Лист у редакцію» такого змісту:

«Шановний пане, редакторе!

Поміж деякими нечіткостями, виявленими мною при прочитанні короткої кореспонденції про мої мандрівки, надрукованої в 110-му № вашої поважної газети, є дві, які я бажаю виправити. По-перше, я народився не в С.-Петербурзі, а в селі, в Новгородській губернії. По-друге, в кореспонденції далі мовиться, що я їхав «безкоштовно» із Сіднея в Порт-Саїд. Це також помилка. Що мені не довелося платити на англійському (а не австралійському) пароплаві за перевіз моїх «наукових» колекцій із Австралії у Порт-Саїд — це так; проте за свій квиток я, зрозуміло, заплатив, як й інші пасажери I класу. Ми ще не дожили до того часу, коли на приватних пароплавах природознавці будуть користуватися «безкоштовним» проїздом з однієї частини світу в іншу.

Прийміть в. ш. і т. д.

М. Миклухо-Маклай»⁴³.

Цей відгук зайвий раз підтверджує, з якою вимогливістю ставився вчений до точності повідомлень у пресі щодо нього і при першій же можливості намагався виправити будь-які похибки та перекозчення, якими «Киевлянин» завжди славився. В цьому листі відчувається і грізотливе розуміння справжнього ставлення до науки і вченого в сучасному йому суспільстві, ставлення, яке Миклухо-Маклаєві довелося повністю відчутти на собі в два останні роки життя.

На початку літа мандрівник залишив Малин і через Москву 10 червня приїхав до Петербурга. Не зупиняючись на наступних місяцях діяльності Миклухо-Маклая, добре відомих біографам, відзначимо, що підготовка рукописів до друку затяглася і весною 1887 р. він вирішив повернутися в Австралію, щоб привезти звідти дружину й синів. Ранком 21 березня 1887 р. він востаннє приїхав у Одесу і того ж дня на пароплаві «Чихачев» вирушив у Олександрію⁴⁴.

14 липня 1887 р. разом з родиною Миклухо-Маклай повернувся в Петербург. Перші тижні були дуже тяжкими. Його дружина й діти, вперше опинившись у Росії, важко звикали до нового життя, терміново потрібно було найняти і впорядкувати житло, знайти бонну, яка б розмовляла англійською мовою, тощо. Тим часом Микола Миколайович уже був тяжко хворий, ледве міг писати. В дореволюційній пресі виявлено ще один невідомий факт, який стосується літа 1887 р. Як з'ясувалося, у цей тяжкий час, довідавшись, що занедужала мати, Миклухо-Маклай негайно виїхав на кілька днів до Малини, залишивши родину в Петербурзі.

З цього приводу 15 серпня «Киевлянин» писав: «...цими днями приїхав до Києва з Петербурга відомий мандрівник М. М. Миклухо-Мак-

⁴² Там же.

⁴³ Киевлянин, 1886, 24 мая.— С. 3.

⁴⁴ Миклухо-Маклай Н. Н. На несколько дней в Австралию (Из путевых заметок 1887 г.) — Собр. соч. Т. 2.— М.— Л., 1950.— С. 596.

лай, щоб перевідати хвору матір. Особи, які бачилися з М. М. Миклухо-Маклаєм, стверджують, що протягом останнього року він особливо зістарився і подався. Його здоров'я також дуже підірване...»⁴⁵. В газеті повідомлялося, що 14 серпня Миклухо-Маклай виїхав із Києва в Петербург, говорилося і про сподівання вченого найближчим часом видати свої праці. Крізь призму цих фактів стає зрозумілою згадка в листі вченого від 23 серпня 1887 р. про його перебування в Радомишлі⁴⁶ (повітове містечко, до якого входив Малин), залишена в зібранні творів без коментарів. Цей і наступний листи, надіслані в Малин, сповнені турботами про здоров'я неньки. В серпні 1887 р. вони бачилися востаннє. 2(14) квітня 1888 р. М. М. Миклухо-Маклай помер в Петербурзі.

Декілька сторінок біографії нашого видатного співвітчизника, які пощастило відновити завдяки вивченню дореволюційної преси, збагачують наші знання про зв'язки Миклухо-Маклая з Україною — землею його предків (батько Миколи Миколайовича — Микола Ілліч Миклуха народився і здобув початкову освіту в Чернігівській губернії), розширюють коло його дружніх і наукових взаємин, показують, скільки часу й зусиль йому доводилося витрачати на організаційні питання для виконання своїх наукових завдань.

О. В. ГОВОР

Москва

⁴⁵ Києвлянин, 1887, 15 авг.—С. 3.

⁴⁶ Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. Т. 4.—С. 325.

СПІЛЬНІ РИСИ В МАТЕРІАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ БІЛОРУСІВ ТА УКРАЇНЦІВ

(на матеріалах інтер'єру селянського житла
кінця ХІХ—початку ХХ ст.)

Подібність білоруського і українського житла особливо виявляється у внутрішньому плануванні. Загальні риси в інтер'єрі зумовлені спільністю походження, довготривалим розвитком історичних, соціальних та географічних умов. Про значення географічного середовища для формування і функціонування етносу свідчать прямі й побічні його впливи. Зокрема, клімат у багатьох випадках визначає особливості інтер'єру житла. Грунти, рельєф і гідрографія роблять вплив і на тип сільських поселень.

При взаємодії етносів велике значення має подібність або відмінність їх мов. Близькість білоруської та української мови сприяла як безпосередньому мовному спілкуванню обох народів, так і їх етнічним контактам. Спільні риси в житлі характеризуються постійними взаємозв'язками білорусів та українців протягом багатьох століть. Особливо яскраво виявляються культурні взаємозв'язки та етнічні традиції в інтер'єрі сільського житла.

У першій половині ХІХ ст. на території Білорусії переважали глинобитні печі на дерев'яній основі (зруб або настил на стояках) без комина¹. Наявність дерев'яного опіччя («апечча») характеризувала не лише білоруське, але й українське житло². На чотирикутній основі варистої печі збивали черінь, а вже потім вивершували власне піч. Передня частина основи печі формувалася перед челюстями — це «припечак», «загнет» (білоруське), «припічок» (українське). В курній хаті припічок залишався відкритим, а в побіленій будували комин, через який виводився дим. Спереду основи печі робили квадратну від-

¹ Див.: Сербай І. А. Вічыньскія паляне.—Мінск, 1928.—С. 18.

² Див.: Таранушенко С. Давнє поліське житло // НТЕ, 1969, № 1.—С. 14.